

УДК 343.343.1

DOI 10.33244/2617-4154.2(15).2024.268-276

С. О. Софієв,*канд. юрид. наук,**доцент кафедри кримінального права та процесу**e-mail: sasofiev@gmail.com***ORCID ID 0009-0000-2414-6192;****А. А. Теслицький,***здобувач вищої освіти другого**(магістерського) рівня ННІ права,**Державний податковий університет**e-mail: a.teslytsky@gmail.com***ORCID ID 0000-0003-2789-8810**

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ. РОЗШИРЕННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ ПРОКУРАТУРИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

24 лютого 2022 року у зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України Указом Президента України № 64/2022 введено воєнний стан. Оголошення в Україні воєнного стану спричинило значні зміни в діяльності правоохоронної системи та органів державної влади загалом, зокрема органів прокуратури. Такий режим покладає особливі обов'язки та вимоги на органи з метою забезпечення національної безпеки та виконання завдань, пов'язаних зі збройним конфліктом. В умовах воєнного стану збільшується обсяг повноважень прокуратури, що пов'язано з необхідністю забезпечення законності й правопорядку в умовах підвищеної загрози безпеці держави, що буде досліджено у цій науковій статті.

Зі свого боку навіть в умовах дії воєнного стану та умов, у яких перебуває Україна, реформування правоохоронних і судових органів України, удосконалення та гармонізація кримінального процесуального законодавства з міжнародними стандартами значно змінили повноваження прокурора в кримінальному провадженні. Це обумовлено покладанням на прокурора обов'язку здійснення нагляду за додержанням законності та обґрунтованості під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва та застосування запобіжних заходів до осіб. Важливість забезпечення таких вимог пов'язано з тимчасовим обмеженням прав окремих суб'єктів кримінального провадження, спрямованих на досягнення цілей правосуддя.

В Україні в умовах воєнного стану виникла нагальна потреба в розширенні повноважень прокурора як ключової особи у здійсненні досудового розслідування за допомогою процесуального керівництва.

Захист прав і свобод громадян одночасно з протидією загрозам національній безпеці є тимчасове розширення повноважень органів прокуратури з метою забезпечення надійності правопорядку. Таке розширення здійснюється у виняткових випадках і на обмежений термін. Проблема балансу між безпекою держави та правами людини є ключовим аспектом.

Ключові слова: *прокуратура України, воєнний стан, обмеження процесуальних повноважень суду та розширення повноважень прокуратури, кримінальне провадження, процесуальне керівництво досудовим розслідуванням.*

Метою статті є дослідження особливостей діяльності органів прокуратури України в умовах воєнного стану та розгляд розширення повноважень прокуратури й звуження повноважень суду в кримінальному провадженні, які обмежують права інших учасників процесу. Буде проаналізовано нормативну базу, яка регламентує діяльність прокуратури під час воєнного стану, а також практику застосування розширених повноважень як під призвоєю історичного розвитку, так і в умовах проблем сьогодення. Це дослідження є актуальним, оскільки дасть змогу краще зрозуміти особливості роботи прокуратури, підвищення її ролі в умовах сьогодення, її роль у забезпеченні законності та проблеми їх подальшої реалізації.

Постановка проблеми. Умови воєнного стану та ведення бойових дій на території України суттєво ускладнюють дотримання законності та захисту прав людини. Це ставить перед органами прокуратури нові виклики й вимагає вдосконалення їхньої діяльності в забезпеченні законності.

Особливого значення набувають питання щодо запобігання воєнним злочинам і надання допомоги постраждалим. Водночас актуалізується проблема посилення повноважень прокуратури в кримінальному провадженні, зокрема стосовно контролю за слідчими діями та захисту прав учасників процесу.

Виклад основного матеріалу. Державно-правовий режим воєнного стану є важливим елементом систем національної безпеки більшості держав, зокрема України.

Правовою основою введення воєнного стану в нашій країні є Конституція України і Закон України «Про правовий режим воєнного стану» та Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях», затверджений Верховною Радою України.

Строк дії воєнного стану в Україні продовжувався указами Президента України: від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні», № 133/2022, затвердженим від 15 березня 2022 року, № 259/2022, затвердженим від 21 квітня 2022 року, № 341/2022, затвердженим від 22 травня 2022 року, № 573/2022, затвердженим від 15 серпня 2022 року, № 757/2022, від 16 листопада 2022 року, № 58/2023, затвердженим від 7 лютого 2023 року, № 254/2023, затвердженим від 2 травня 2023 року, № 451/2023, затвердженим від 27 липня 2023 року, № 734/2023, затвердженим від

27 липня 2023 року, № 734/2023, затвердженим від 8 листопада 2023 року, № 49/2024, затвердженим від 6 лютого 2024 року [4].

Потрібно зазначити, що не має жодних обмежень щодо строків його введення і вони можуть тривати стільки, скільки діє загроза Україні.

Воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини й громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [3].

У зв'язку з уведенням в Україні воєнного стану тимчасово на період дії правового режиму воєнного стану можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30–34, 38, 39, 41–44, 53 Основного Закону. Вказані виключні обмеження передбачені не тільки Конституцією України, але й міжнародним законодавством. Так, згідно зі ст. 4 Міжнародного Пакту про громадянські і політичні права (прийнятий ООН 1966 року та ратифікований Указом Президії Верховної Ради УРСР 19.10.1973) «Під час надзвичайного становища в державі, за якого життя нації перебуває під загрозою і про наявність якого офіційно оголошується, держави-учасниці цього Пакту можуть вживати заходів на відступ від своїх зобов'язань за цим Пактом тільки в такій мірі, в якій це диктується гостротою становища...». Україна відповідно до Міжнародного пакту в разі уведення воєнного стану негайно повідомляє через Генерального секретаря ООН державам, які беруть участь у цьому Пакті, про обмеження прав і свобод людини й громадянина, що є відхиленням від зобов'язань за Міжнародним Пактом, та про межі цих відхилень (відступів) і причини прийняття такого рішення. У повідомленні зазначається також дата припинення дії таких відхилень (відступів) від зобов'язань, передбачених цим документом. Про зміни межі відхилень від зобов'язань або строку дії обмежень прав і свобод та причини прийняття такого рішення Україна повідомляє Генерального секретаря ООН у порядку, визначеному частинами першою та другою цієї статті [4].

Для забезпечення ефективності здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану Верховною Радою України було прийнято ряд законів України, якими внесено зміни та доповнення кримінального процесуального законодавства України в частині оптимізації повноважень слідчого, прокурора, слідчого судді, керівника органу прокуратури під час здійснення досудового розслідування в умовах уведення в Україні або окремих їх місцевостях воєнного надзвичайного стану [5].

Варто зазначити, що саме ці зміни в законодавстві суттєво вплинули на суттєве розширення повноважень прокурора за допомогою делегування йому окремих повноважень слідчого судді (суду) щодо вирішення ряду процесуальних питань, а саме:

- здійснення приводу (ст. 140 КПК України);
- тимчасовий доступ до речей і документів (стст. 163, 164 КПК України);
- накладення арешту на майно (стст. 170, 173 КПК України);
- застосування або зміна запобіжного заходу (ст. 186 КПК України);
- застосування запобіжного заходу (ст. 187 КПК України);
- дозвіл на затримання підозрюваного, обвинуваченого з метою приводу (стст. 189, 190 КПК України);
- строки досудового розслідування (стст. 219, 249 КПК України);
- проведення допиту, впізнання у режимі відеоконференції під час досудового розслідування (ст. 232 КПК України);
- проведення слідчих (розшукових) дій, які пов'язані з обмеженням конституційних прав учасників кримінального провадження (проникнення до житла чи іншого володіння особи (ст. 233 КПК України), обшук (стст. 234, 235 КПК України), отримання зразків для проведення експертизи (ст. 245 КПК України);
- дозвіл на проведення обшуку в житлі чи іншому володінні особи (стст. 233–235 КПК України);
- відібрання зразків для експертизи (ст. 245 КПК України);
- надання дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій (стст. 246–248 і 250 КПК України);
- обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою на строк до 30 діб до осіб, які підозрюються у вчиненні злочинів, передбачених статтями 109–115, 121, 127, 146, 146-1, 147, 152–156-1, 185, 186, 187, 189–191, 201, 255–255-2, 258–258-5, 260–263-1, 294, 348, 349, 365, 377–379, 402–444 КК України, а у виняткових випадках також у вчиненні інших тяжких чи особливо тяжких злочинів, якщо затримка в обранні запобіжного заходу може призвести до втрати слідів кримінального правопорушення або втечі особи, яка підозрюється у вчиненні такого злочину [2].

Також зміни у Кримінальному процесуальному законодавстві передбачають, що у зв'язку з об'єктивною неможливістю отримання доступу до Єдиного реєстру досудових розслідувань рішення про початок досудового розслідування приймає слідчий або прокурор і виносять відповідну постанову. Відомості, які підлягають внесенню до Єдиного реєстру досудових розслідувань, мають бути внесені в цей реєстр якомога швидше. Аналогічні повноваження, згідно з положеннями пункту 1 статті 40-1 КПК України, також належать до дізнавача.

Якщо неможливо подати до суду обвинувальний акт, досудове розслідування призупиняється і може бути поновлене, якщо підстави для його призупинення втратили свою актуальність. Перед зупиненням досудового розслідування прокурор повинен вирішити питання про продовження строку утримання під вартою, проте фактично це завдання покладено на керівника прокуратури, оскільки він має виконувати дані делеговані повноваження, а прокурор може ініціювати питання про продовження строку утримання під вартою.

Спеціальною нормою щодо фіксування кримінального провадження стала норма, що процесуальні дії під час кримінального провадження фіксуються у відповідних процесуальних документах, а також за допомогою технічних засобів фіксування кримінального провадження, крім випадків, коли фіксування за допомогою технічних засобів неможливе з технічних причин. Судячи з формулювання, пріоритет має надаватися подвійному фіксуванню: у документі та технічними засобами [7].

Строк дії ухвали слідчого судді про тримання під вартою чи постанови прокурора про тримання під вартою, прийнятої у порядку ст. 615 КПК України, може бути продовжений до одного місяця керівником органу прокуратури за клопотанням прокурора або слідчого, погодженого з прокурором. Строк тримання під вартою може продовжуватися неодноразово в межах строку досудового розслідування.

Але варто зазначити, що 25.08.2022 набув чинності Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення окремих положень досудового розслідування в умовах воєнного стану», яким були внесені доповнення до стст. 331 і 615 КПК України, тим самим якщо умови воєнного стану та об'єктивні обставини перешкоджають судовому розгляду питання про продовження утримання особи під вартою після закінчення строку, встановленого судовим рішенням, то цей запобіжний захід вважається продовженим до моменту, коли суд матиме можливість розглянути це питання, але не більше ніж на два місяці [2].

Тому повноваження слідчих суддів (судів) значно звузились, а також обмеження процесуального становища свідків, підозрюваних, захисників і перекладачів. Наприклад, прокурор повинен забезпечити участь перекладача для перекладу пояснень і показів підозрюваного або потерпілого якомога швидше. Однак у разі обставин, що унеможливають присутність перекладача під час кримінального провадження, прокурор має право особисто здійснювати переклад, якщо він володіє однією з мов, якими володіє підозрюваний або потерпілий. Згідно зі статтею 615 частини 2 Кримінального процесуального кодексу України прокурор забезпечує участь захисника у проведенні окремих процесуальних дій, охоплюючи випадки, коли захисник не може бути присутнім особисто, а натомість технічні засоби (відео, аудіозв'язок) для його дистанційної участі [6].

Паралельно є обмеження конституційної гарантії, а саме норм стст. 29, 59, 63 Конституції України, що кожному заарештованому чи затриманому має бути невідкладно повідомлено про мотиви арешту чи затримання, роз'яснено його права та надано можливість з моменту затримання захищати себе особисто та користуватися правничою допомогою захисника. Кожен має право на професійну правничу допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав. Особа не несе відповідальності за відмову давати покази або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом [1].

Наступним суттєвим способом є обмеження прав та повноважень захисника у кримінальному провадженні, особливо коли йдеться про обов'язкову участь захисника (адвоката) – стст. 20, 22, 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», ст. 52 КПК України та ін. стосовно права на конфіденційне усне спілкування адвоката з підозрюваним (обвинуваченим) «віч-на-віч» у процесі конфіденційного побачення до

першого допиту, а після першого допиту такі побачення – без обмеження кількості і тривалості. Такі зустрічі можуть відбуватися під візуальним контролем уповноважених службових осіб, але в умовах, що уникають можливості прослуховування чи підслуховування, що неможливо реалізувати у форматі відеоконференції, бо це зруйнує всю тактику захисту підозрюваного чи обвинуваченого.

Отже, на нашу думку, виникає проблема практичної реалізації конституційних норм та статті 5 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», а саме, що адвокатура є незалежною від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб. Держава створює належні умови для діяльності адвокатури та забезпечує дотримання гарантій адвокатської діяльності.

Так, стаття 68 КПК України передбачає перелік прав та обов'язків перекладача, які в умовах воєнного стану має виконувати прокурор. Деякі з них прокурор не може фактично здійснити: ч. 2 пп. 2, 3, 4; ч. 3 пп. 2, 3, ч. 4 щодо компетентності перекладача, його стосунки з підозрюваним, обвинуваченим, потерпілим, не кажучи вже про вимоги ч. 5 цієї самої статті, якою передбачена кримінальна відповідальність за завідомо неправильний переклад [2].

Учасники кримінального провадження також фактично позбавлені свого права користуватися послугами перекладача, а саме ч. 3 ст. 29 КПК України. Відомо, що перекладач не обов'язково повинен мати спеціальність або професію перекладача, і це певною мірою нібито не є перешкодою для здійснення повноважень перекладача слідчим. Проте це не може бути особа, яка здійснює кримінальне провадження і вільно володіє потрібними мовами. Ця особа не може бути одночасно і перекладачем, оскільки суміщення цих процесуальних функцій є підставою для відводу.

Так, істотне розширення повноважень прокурора справді суттєво вплинуло на звуження повноважень слідчого судді (суду), оскільки частина їх повноважень була делегована прокурору. Це також має вплив на процесуальні права свідків, потерпілих, підозрюваних і захисників, обмежуючи їхні права і свободи.

Згідно з пунктом 2 частини 1 статті 615 Кримінального процесуального кодексу України повноваження слідчого судді (суду) виконує керівник органу прокуратури. В умовах воєнного стану керівник органу прокуратури повинен виконувати загальні обов'язки судді щодо захисту прав людини, які передбачені статтею 206 КПК України.

Проте варто звернути увагу на те, що положення глави 26 КПК України продовжують діяти і особа має право оскаржити дії або бездіяльність прокурора. Це означає, що існує можливість звернутись до вищих судових інстанцій для контролю й оскарження дій прокурора, якщо вони вважаються неправомірними або порушують права особи.

Тому потрібно наголосити, що можливий у такому випадку некоректний переклад може призвести до визнання доказів неприпустимими відповідно до статті 87 КПК України.

Висновки. Під час воєнного чи надзвичайного стану державі необхідно забезпечити належний захист прав і свобод громадян, одночасно максимально ефективно протидіяти загрозам національній безпеці. У цих умовах доцільним є тимчасове розширення повноважень органів прокуратури з метою забезпечення гарантованості правопорядку.

Незважаючи на складні процеси, які впливають на здійснення правосуддя в нашій державі, органи прокуратури продовжують здійснювати свої конституційні функції відповідно до норм міжнародного та вітчизняного законодавства, до особливої уваги якої є конституційна норма статті 131-1, а саме організація і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням.

Основна мета їхньої роботи полягає в захисті прав та свобод людини, а також інтересів держави як загалом, так і зокрема від військової агресії. Органи прокуратури використовують додаткові повноваження виключно з метою досягнення конституційних цілей, як-от захист прав і свобод людини, забезпечення державної безпеки та інші.

Тому можна зробити висновок, що тимчасове розширення повноважень прокуратури в умовах воєнного стану є доцільним і ефективним механізмом щодо забезпечення верховенства права та гарантованості правопорядку, за умови їх використання виключно в рамках вимог Конституції України, міжнародного права та мають лише тимчасовий характер.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 05.02.2024).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 05.02.2024).
3. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text> (дата звернення: 05.02.2024).
4. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
5. Білокінь Р. М. Окремі аспекти здійснення нагляду прокурора за додержанням законів у кримінальному провадженні в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. Запоріжжя, 2023. № 2. URL : http://www.lsej.org.ua/2_2023/157.pdf (дата звернення: 05.02.2024).
6. Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану : науково-практичний коментар Розділу IX-1 Кримінального процесуального кодексу України. Електронне видання (станом на 30 грудня 2022 р.) / Гловюк І., Дроздов О., Тетерятник Г., Фоміна Т., Рогальська В., Завтур В. Видання 4. Дніпро – Львів – Одеса – Харків, 2023. 82 с.
7. Гловюк І., Завтур І. Новели здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану: зміни до КПК України від 3 березня 2022 та роз'яснення верховного суду / Офіційний сайт вищої школи адвокатів НААУ. 2022. URL : <https://www.hsa.org.ua/blog/novely-zdijsnennya-kryminalnogo-provadhennya-v-umovah-voyennogo-stanu-zminy-do-kpk-ukrayiny-vid-03-bereznya-2022-ta-roz-yasnennya-verhovnogo-sudu> (дата звернення: 20.02.2024).

REFERENCES

1. Constitution of Ukraine : Law of Ukraine dated June 28, 1996 No. 254k/96-BP. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (access date: 02/05/2024).
2. Criminal Procedure Code of Ukraine : Law of Ukraine dated 04/13/2012 No. 4651-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (date of application: 02/05/2024).
3. On advocacy and advocacy : Law of Ukraine dated 07/05/2012 No. 5076-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text> (date of application: 02/05/2024).
4. On the legal regime of martial law : Law of Ukraine of May 12, 2015 No. 389-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
5. Bilokin R. M. Separate aspects of the prosecutor's supervision of compliance with laws in criminal proceedings under martial law. *Legal scientific electronic journal. Zaporizhzhia*, 2023. No. 2. URL : http://www.lsej.org.ua/2_2023/157.pdf (access date: 02.05.2024).
6. Special regime of pre-trial investigation, trial under martial law: scientific and practical commentary on Section IX-1 of the Criminal Procedure Code of Ukraine. Electronic edition (as of December 30, 2022) / Glowyyuk I., Drozdov O., Teteryatnik G., Fomina T., Rogalska V., Zavtur V. Edition 4. Dnipro – Lviv – Odesa – Kharkiv, 2023. 82 p.
7. Govyuk I., Zavtur I. Novels of criminal proceedings under martial law: changes to the Criminal Procedure Code of Ukraine dated March 3, 2022 and clarification of the Supreme Court / The official website of the Higher School of Advocates of NAAU. 2022. URL : <https://www.hsa.org.ua/blog/novely-zdijsnennya-kryminalnogo-provadzhennya-v-umovah-voyennogo-stanu-zminy-do-kpk-ukrayiny-vid-03-berezhnya-2022-ta-roz-yasnennya-verhovnogo-sudu>

S. O. Sofiev, A. A. Teslytskyi. FEATURES OF THE ACTIVITIES OF THE PROSECUTION AUTHORITIES OF UKRAINE UNDER THE CONDITIONS OF MARITAL STATE. EXPANSION OF POWERS OF THE PROSECUTOR'S OFFICE IN CRIMINAL PROCEEDINGS

On February 24, 2022, in connection with the military aggression of the Russian Federation against Ukraine, martial law was introduced by the Decree of the President of Ukraine No. 64/2022. The declaration of martial law in Ukraine caused significant changes in the activities of the law enforcement system and state authorities in general, including the prosecutor's office. This regime imposes special duties and requirements on bodies with the aim of ensuring national security and performing tasks related to armed conflict. In the conditions of martial law, the scope of powers of the prosecutor's office increases, which is connected with the need to ensure legality and law and order in the conditions of an increased threat to the security of the state, which will be investigated in this scientific article.

In turn, even in the conditions of martial law and the conditions in which Ukraine is, the reform of law enforcement and judicial bodies of Ukraine, improvement and harmonization of criminal procedural legislation with international standards significantly changed the powers of the prosecutor in criminal proceedings. This is due to entrusting the prosecutor with the

duty to supervise the observance of legality and reasonableness during the pre-trial investigation in the form of procedural management of its course and the application of precautionary measures to persons. The importance of ensuring such requirements is related to the temporary restriction of the rights of individual subjects of criminal proceedings aimed at achieving the goals of justice.

In Ukraine, under the conditions of martial law, there was an urgent need to expand the powers of the prosecutor as a key person in the implementation of pre-trial investigation through procedural management.

Protecting the rights and freedoms of citizens, simultaneously with countering threats to national security, there is a temporary expansion of the powers of the prosecutor's office in order to ensure the reliability of the law and order. This extension is carried out in exceptional cases and for a limited period. The problem of balance between state security and human fallibility is a key aspect.

Key words: *the Prosecutor's Office of Ukraine, martial law, limitation of the procedural powers of the court and expansion of the powers of the prosecutor's office, criminal proceedings, procedural management of the pre-trial investigation.*

Стаття надійшла до редколегії 26 березня 2024 року